

А.Р.Сейтжапарова*

Халықаралық білім беру корпорациясы (ҚАУ кампусы), Алматы, Қазақстан

Авторлар жайлы ақпарат:

Сейтжапарова Алмажан Рахметуллаевна – магистр, профессор ассистенті, Халықаралық білім беру корпорациясы (ҚАУ кампусы), Алматы, Қазақстан
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-6026-8314>, email: seitzhaparova80@mail.ru

ТУРИЗМНІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУШТЕРІ

Аңдатпа. Экологиялық білім беру мен ағарту қоғамды барлық қызмет түрлерінің, ең алдымен басқарушылық, технологиялық, кәсіпкерлік қызметін экологияландыруға алып келуге тиіс. Бірақ өркениеттің тұрақты, экологиялық қауіпсіз даму моделіне көшу стратегиясындағы ең басты мәселе - бұл идеяларды жүзеге асыруға дайын және адамзаттың өмір сүруі үшін қажет екенін түсінетін жаңа типтегі адамның қалыптасуы.

Түйін сөздер: туризм, қоршаған орта, ластану, тұрақты туризм, әсер ету, жұмсақ туризм.

Кіріспе. Қазіргі таңда экологиялық мәселелер барлық салаларда кездеседі. Соның бірі – туризм саласы. Туристік қызмет процесінде қоршаған орта сөзсіз өзгереді. Туризмнің қоршаған ортаға әсері тікелей, жанама және ынталандырушы, сонымен қатар оң және теріс болуы мүмкін. Туризмнің теріс әсері пайдаланылған аумақтардың ластануынан, кейбір қолайсыз табиғи процестердің жандануынан, орманды жерлерде өрттердің көбеюінен, топырақтың тығыздалуынан және өсімдіктердің тапталуынан, жануарлардың жекелеген түрлерінің жойылуынан немесе олардың өмір сүруінің экологиялық жағдайларының бұзылуынан көрінеді.

Мәліметтер және әдістер. Туризмді зерттеудің жүйелі әдісін қолданатын швейцариялық зерттеушілердің пікірінше, «туризм» жүйесі өзара байланысты үш супер жүйе аясында пайда болды және бар, олар: «қоғам», «экономика», «табиғи орта». «Туризм» жүйесінің тіршілік әрекеті қоршаған табиғи ортамен өзара әрекеттесусіз мүмкін емес, сондықтан туризмді жүйе ретінде зерттеудің экологиялық аспектісі үлкен мәнге ие болады [1].

Туризмнің экологиялық аспектісі адамның туризмнің пропорционалды емес дамуы оның өмір сүру негізін бұзуы мүмкін екенін түсінуіне байланысты: туризм табиғи ресурстарды тұтынады; бұқаралық туризм орталықтарында бұл процесс жыртқыш сипатқа ие болады; табиғи ортаның жойылуы туристік өндірістің құлдырауына әкеледі.

Туризмнің қоршаған ортамен байланысы негізінен келесі қатынастарға дейін азаяды:

- * туризм – қоршаған ортаны ластайды;
- * туризм – қоршаған ортаны сақтайды;
- * табиғи орта – туризмнің қажетті шарты [2].

Туризмді дамытуды басқару және нақты жоспарлау арқылы теріс әсерді азайтуға және жағымды әсерді арттыруға болады. Экологиялық тепе-теңдікті сақтау үшін туристік ағындарды басқару үшін – Визиттік менеджмент құралдары қолданылады. Визиттік менеджмент сапар уақытын (барынша көп болу ұзақтығын, келу уақытын), келу түрлерін (рұқсат етілген спорт түрлерін және т.б.) немесе өңірді пайдалану қарқындылығын (келушілердің барынша рұқсат етілген санын) бақылайды.

Қоршаған ортаны қорғау мәселелері экономикалық мәселелерден кейін шешілуі керек деп саналады. Шын мәнінде, қоршаған ортаның тұтастығын сақтау туризмді дамытудың маңызды шарты болып табылады, өйткені тек таза табиғат туристерді тартады және олардың жақсы демалуына ықпал етеді. Ерте ме, кеш пе қоршаған ортаның жойылуы туризм аймағында экономика саласы ретінде жойылып кетуіне әкеледі [3].

Демек, туризмді дамытудағы проблемаларды келесідей анықтауға болады: бір жағынан, біз туризмнен экономикалық фактор ретінде бас тарта алмаймыз; екінші жағынан, бұл біздің өмір сүру кеңістігіміздің бұзылуына алып келеді [4].

Бұл мәселені шешу үшін келесі шараларды қабылдау қажет:

1. Жеке деңгейде қоршаған ортаны сақтау қажеттілігін әр саяхатшы түсінуі керек және сәйкесінше оның осы ортаға қатынасы өзгертілуі керек.

2. Мемлекеттік деңгейде «жұмсақ туризм» дамуы тиіс.

Бұл қоршаған орта, демалу және экономикалық көбею немесе экология, қоғам және экономика арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталған туризм. «Жұмсақ (қалыпты) туризм» туристердің жаппай ағынын жекелендіруді және реттеуді қамтиды. Қоршаған әлемнің проблемаларына бағытталған Туризм-бұл менеджмент бізді қоршаған әлемнің тепе-теңдік критерийлерін жүйелі және мақсатты түрде дамытатын туризмнің бір түрі.

3. Жаңа ойлау процесі туристік қызметке жауапты адамдарға да әсер етуі керек, өйткені туризмнің сақталуы үшін қоршаған ортаны мақсатты қорғау міндеттері пайда табудың қысқа мерзімді мүдделерінен гөрі маңызды болуы керек. Батыстың қазіргі тұтынушысының маңызды ерекшелігі - дүниетанымды экологияландыру: қоршаған ортаның нәзіктігін және оның адамзат қоғамымен ажырамас бірлігін түсіну. Экологиялық сана Еуропа елдерінің өмірінде берік орын алады, көбінесе кәсіпкерлердің де, мемлекеттің де экономикалық саясатын анықтайды.

4. Саясат қоршаған ортаны сақтауға ықпал етуі керек. Туризмнің дамуын ынталандыра отырып, өмір сүрудің табиғи негіздерін: табиғатты, ландшафттарды, туристік орталықтардың сыртқы келбетін сақтау керек. Мүмкіндігінше қоғамдық көлік түрлерін пайдалану, энергияны үнемді және орынды пайдалану қарастырылған ұсыныстарға артықшылық беру керек.

Табиғи (рекреациялық) ресурстардың көп жиналуы, шамадан тыс пайдаланылуы, ғимараттар мен инфрақұрылым элементтерін салу және туризммен байланысты басқа да қызмет қоршаған ортаға теріс әсер етеді. Бұл әсер физикалық ғана емес, сонымен бірге мәдени болуы мүмкін.

Жалпы, туризмнің қоршаған ортаға әсері туристік қызметтің ауқымы мен түріне байланысты. Жеке турист әдетте аз әсер етеді. Мәселелер туристер санының өсуімен немесе ресурстарды пайдалану деңгейінің өзгеруімен пайда болады. Сонымен, туризм айтарлықтай табыс көзі болса да, онымен байланысты күрделі мәселелер бар.

Туризмнің қорғалатын аумақтарға әсерін 2 санатқа бөлуге болады: тікелей және жанама. Туризмнің тікелей әсері туристік қызметтің тікелей қатысуымен, жанама – туристік инфрақұрылыммен байланысты. Сонымен қатар, әсердің келесі түрлерін ажыратуға болады:

- геологиялық құрылымға, минералдарға және қазбаларға әсері;
- топыраққа әсері;
- су ресурстарына;
- өсімдіктерге;
- жануарлар әлеміне;
- аумақтың санитарлық жағдайына әсер етуі;
- ландшафтқа эстетикалық әсер ету;
- аймақтың мәдени ортасына әсер ету [5].

Туристік қызметтің қоршаған ортаға әсерінің нәтижелері көбінесе жоғарыда көрсетілген ретпен көрінеді. Әрқашан бір-бірінің артынан немесе бірге жүретін құбылыстардың алдын алуға болады. Бірінші болып рекреациялық қызмет неғұрлым дамыған аумақтар елеулі өзгерістерге ұшырайды. Олардың тәжірибесінде туризм дамып келе жатқан басқа аймақтардағы жағдайды болжауға және алдын алуға болады [6].

Қорытынды

Туризм көбінесе қоршаған ортаға ең жақын және қауіпсіз сала ретінде қарастырылады, бұл келу, түсу және басқа көрсеткіштердің өсуінің үлкен сандық мысалдарын келтіреді. Бірақ бұл мәселемен танысқан кезде мұның бәрі туризмнің белгілі бір идеалды саласының қалыптасуына әкеледі. Жұмыстың міндеттерінің бірі туризмнің әсер ету аспектілерін қарастыру болды. Қоршаған ортаның тазалығына қызығушылық танытқанына қарамастан, туризм индустриясы ірі ресурстарды тұтынушы және қалдықтарды өндіруші болып табылады. Жергілікті халықтың құқықтары жиі бұзылып, мәдени және тарихи құндылықтар жоғалады. Бірақ туризм осы проблемалардың барлығына оң әсер ете алады, бұл оның одан әрі тұрақты дамуымен мүмкін. Орнықты даму тұжырымдамасын пайдаланудың алғашқы мысалдары ұлттық парктерді құру, қонақ үйлерде суды қайта тазарту және үнемдеу жүйелерін пайдалану болды. Туризмнің жаңа түрлерінің одан әрі табысты болуы үшін барлық деңгейлерде күш-жігерді шоғырландыру, туристердің, жергілікті тұрғындардың, үкіметтердің, туроператорлардың, тасымалдаушылардың, қонақ үй иелерінің мүдделерін ескеру қажет.

Қазіргі таңда экологиялық мәселелерді қарастыру бойынша халықаралық ұйымдар да маңызды рөл атқара бастады, олардың күш-жігерімен дамудың

барлық проблемалары кеңінен таралды, оларды шешу үшін көптеген шаралар ұсынылады. Экологиялық қызметтерге сұраныс тез өсуде және оларды туризмде қамтамасыз ету салалары кеңейуде. Бір жағынан, бұл экотуризмді дамыту, екінші жағынан, туризм саласында тұрақты даму принциптерін енгізу. Бірақ тұрақты туризм мен экологиялық туризмді ажырату керек. Екіншісі-біріншісінің жақсы мысалы және туризмнің бір түрін ұсынады [7].

Уақыт өте келе адамзат баласының қоршаған ортаға деген көзқарасы өзгеріп, мейірімділік пен жанашырлық пайда болады деген сенімдеміз. Табиғатты тек өз мүддеміз үшін пайдаланбай, болашақ ұрпақтарымызға да қалдыруымыз қажет. Сол себепті қай сала болмасын қоршаған орта үшін тиімді жағын қарастыра білу керек.

Әдебиеттер:

1. Багрова Л.А., Багров Н.В., Преображенский В.С. Рекреационные ресурсы. – М, 2007.
2. Квартальнов В.А. Основы туристкой деятельности. – М.,2002.
3. Преображенский В.С., Шеломов Н.П. Проблемы использования естественных ресурсов для отдыха и туризма. – М, 2012.
4. Сенин В. С. Организация международного туризма: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «Финансы и статистика», 2013.
5. Зачиняев П.Н., Фалькович Н.С. Географии международного туризма. 2015
6. <http://www.tourism.ru/>
7. <https://works.doklad.ru/view/sXGMiBOsvJ0/all.html>
8. Douglas C.Comer. Tourism and archaeological management at Petra.Springer,2012-204
9. Methodologicalnotes to the tourism statistics database. URL:<http://www.e-unwto.org>
10. Tourism and Trails Cultural, Ecological and Management Issues Dallen J.Timothy and Stephen W.Boyd. Channel view publications.2015-326.

References:

1. Bagrova LA, Bagrov NV, Preobrazhensky VS Recreational resources. – M, 2007.
2. Kvartalnov VA Fundamentals of tourist activity. – M., 2002
3. Preobrazhensky VS Shelomov NP Problems of using natural resources for recreation and tourism. – M, 2012.
4. Your B.C. C. Organization of international tourism: Textbook. – 2nd ed., Processing. and the ball. – M.: Finance and Statistics, 2013.
5. Zachinyaev PN, Falkovich NS Geography of international tourism. 2015
6. <http://www.tourism.ru/>
7. <https://works.doklad.ru/view/sXGMiBOsvJ0/all.html>
8. Douglas C.Comer. Tourism and archaeological management at Petra.Springer, 2012-204
9. Methodologicalnotes to the tourism statistics database. URL: <http://www.e-unwto.org>
10. Tourism and Trails Cultural, Ecological and Management Issues Dallen J.Timothy and Stephen W.Boyd. Channel view publications.2015-326

А.Р.Сейтжапарова*

¹ Международная образовательная корпорация (кампус КАУ), Алматы, Казахстан

Информация об авторах:

Сейтжапарова Алмажан Рахметуллаевна – магистрант, ассистент профессора, Международная образовательная корпорация (кампус КАУ), Алматы, Казахстан
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-6026-8314>, email: seitzhparova80@mail.ru

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОПАСНОСТИ ТУРИЗМА

Аннотация. *Экологическое образование и просвещение должны подводить общество к экологизации всех видов деятельности и прежде всего управленческой, технологической, предпринимательской. Но наиболее приоритетной проблемой в стратегии перехода на модель устойчивого, экологически безопасного развития цивилизации следует все же считать формирование человека нового типа, готового реализовать эти идеи и понимающего, что это необходимо для выживания человечества.*

Ключевые слова: *туризм, окружающая среда, загрязнение, устойчивый туризм, воздействие, мягкий туризм.*

A. Seitzhparova*

International Educational Corporation (CampusKAU), Almaty, Kazakhstan

Information about authors:

Seitzhparova Almazhan–Assistant professor, International Educational Corporation (Campus KAU), Almaty, Kazakhstan
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-6026-8314>, email: seitzhparova80@mail.ru

ENVIRONMENTAL TRAGEDIES OF TOURISM

Abstract. *Environmental education and enlightenment should lead society to the greening of all types of activities, primarily managerial, technological, and entrepreneurial. But the most priority problem in the strategy of transition to a model of sustainable, environmentally safe development of civilization should still be considered the formation of a new type of person who is ready to implement these ideas and understands that this is necessary for the survival of mankind.*

Keywords: *tourism, environment, pollution, sustainable tourism, impact, soft tourism.*